

Een nieuw kleurenpalet in de gezondheidszorg

Sigma Care Concept

Leo Faasen

Steeds meer mensen raken ervan overtuigd dat kleur een wezenlijke bijdrage levert binnen het healing environment concept. Kleur is echter een natuurfenomeen dat zich niet eenvoudig laat beheersen of sturen. Kleur staat bovendien niet op zich zelf, maar gaat een communicatie aan met de hem omringende kleuren en vormt een levendig samenspel met ruimtevormen, licht en andere elementen.

Onze kleurperceptie verandert, niet alleen door onze eigen persoonlijke ontwikkeling, maar ook door cultuurveranderingen en daarmee de aard van ons bewustzijn. Zo zag Homerus zijn omgeving veel roder: Van de hand van Homerus zijn talloze omschrijvingen bekend over de zee en de hemel, maar volgens linguïsten heeft geen enkele beschrijving ook maar enige relatie met blauw. De hemel wordt eerder ijzer- of koperkleurig genoemd. Deze vondst van het ontbreken van blauw heeft Goethe overigens gedaan rond 1810. We kunnen dus constateren dat onze perceptie, dus hoe wij kleur ervaren, verandert. In een veranderende maatschappij, met een veranderende positie van de zorg en bovendien een meer centrale positie van de cliënt, is het dus ook niet verwonderlijk dat we met andere ogen kijken naar kleur.

Historie

Als we kleur vanuit een historisch perspectief beschouwen, zien we dat vele wijzen ons zijn voorgegaan met hun visie op kleur. De oude Grieken voelden het belang van kleur reeds diep in hun ziel. Plato schreef

al: Een schilder is een maler en menger van veelkleurige drugs. En ook Aristoteles noemde kleur 'Pharmakon', dat 'drug' betekent. Van hem is de uitspraak bekend: 'een willekeurige opzet van de aantrekkelijkste kleuren zal ons nooit zoveel genot verschaffen als een vastomlijnd beeld zonder kleur'. De essentie van de kleurenleer van Goethe is gebaseerd op het verschil tussen licht en duisternis. Volgens Goethe ligt de basis van het zien van kleuren in het menselijk vermogen om tegenstellingen te kunnen zien. Die tegenstellingen komen bijeen in een totaalbeeld en vormen gezamenlijk een harmonisch beeld. Juist in een healing environment omgeving zoeken we naar een totale harmonie, waar de mens zich prettig voelt. Architecten denken overigens totaal verschillend over kleur. Een bekende uitspraak van Corbussie is: 'kleur is geschikt voor eenvoudige rassen, boeren en wilden'. Hundertwasser was het hier overigens niet mee eens: 'helaas is kleur een ondergeschoven kind in de architectuur. Het is interessant dat architecten bang zijn voor kleur. Mensen worden gek van monochromie.' Als we terugkeren naar de healing environment omgeving, dan verdient de vrouw die als eerste de kwa-

Een kleurenplan op basis van een gewogen kleurkeuze vormt een wezenlijk onderdeel van de inrichting van het Bevalcentrum West van het Sint Lucas Andreas Ziekenhuis in Amsterdam.

liteit van de fysieke omgeving aan de kaak wist te stellen, toen zij merkte dat er meer Engelse soldaten in de ziekenhuizen stierven dan op het slagveld, een ereplaats. Uiteraard hebben we het dan over Florence Nightingale. Van haar is de uitspraak: 'People say the effect is on the mind. Little as we know about the way in which we are effected by form, colour, by light, we know this, that they have a physical effect. Variety of form and brilliancy of colour in the objects presented to patients is the actual means of recovery.'

Kleuren zonder dogma's

De gewaarwording en ervaring van het moment is afhankelijk van de omstandigheid waaronder deze wordt gepresenteerd. Een haring bijvoorbeeld op een wit kartonnen eetbordje is minder aantrekkelijk en smaakt bovendien minder lekker dan wanneer deze zorgvuldig wordt omgeven met fijn gesneden uitjes, stukjes augurk, een rood/wit geruete servetje en een prikstokje met de Hollandse vlag. Ook de zorg verdient letterlijk 'zorg'. En zorg vertaalt zich in een balans tussen alle elementen die behoren tot de fysieke omgeving. Zelfs meer dan dat. Het vraagt om een verbreding en daarmee integratie van een Total Facility Management aanpak, waarvan onder andere catering en groenvoorzieningen een belangrijk onderdeel vormen. En ook daar speelt kleur een wezenlijke rol. De smaak van een lunch wordt mede bepaald door keuzevrijheid, maar ook door kleur. Dit gaat verder dan alleen de kleur van het voedsel. Een wit schort toont immers anders dan kleding die meer bij een huiskameruitstraling past.

Belangrijk is bewust te zijn van het fenomeen dat iemands gemoedstoestand reageert op een omgeving, meer onbewust dan bewust, en dat dit in meer of mindere mate leidt tot een veranderende belevings-

gemoedstoestand. In de zorg kunnen we duidelijk vaststellen dat mensen die fysieke en/of psychische problemen hebben, juist een sterke behoefte hebben aan een huiselijke omgeving en zo minder direct met hun ziektebeeld te worden geconfronteerd. Het is bovendien wetenschappelijk aangetoond dat mensen die afleiding hebben ook minder klachten hebben. Het is van belang om vanuit een duidelijk gedefinieerd kleurbeleidsplan te werk te gaan waaraan een zorggebouw moet voldoen. Hierin vormt het streven naar schoonheid, duurzaamheid en functionaliteit het uitgangspunt. Kleur wordt dus niet vanuit gewortelde dogma's ingezet, maar weloverwogen gekozen met gevoel en visie. Een visie die een vertaalslag is vanuit het zorgbeleid. Dogma's zijn bijvoorbeeld:

- Wit: rustig, ruimte, tijdloos, rein, combineert met alles, maakt licht, oorspronkelijk, rationeel.
- Kleur: onrustig, moeilijk, maakt klein, niet tijdloos, onzuiver, maakt donker, kunstmatig.

Omdat de bouwwereld gebaseerd is op traditionele bouwprocessen, vormt het een interessante uitdaging kleur te beschouwen vanuit gevoel en visie. Uitvoeringsaspecten worden hierbij gekoppeld aan het primaire proces. Kleurkeuzes vragen expliciet om aandacht in een vroeger stadium binnen dit bouwproces. Kleur is immers een wezenlijke bouwsteen.

De drie W's

Een kleurbeleidsplan komt tot stand vanuit het drie W-concept: Waarnemen, Werking en Waardering. *Kleurwaarneming*: Licht en kleur zijn niet te scheiden. In wezen bestaat kleur alleen door lichtreflectie. De aard van het natuurlijk licht of kunstlicht draagt bij aan onze kleurbeleving met al zijn optredende kleurverschuivingen. Door rekening te houden met de natuurlijke lichteffecten en door een gewogen keuze

van verlichtingstype (lichtkleur, intensiteit, maar ook directe en indirecte verlichting) kan een integraal kleurplan worden gemaakt met verrassende maar gewogen kleureffecten. Hierbij is het verstandig rekening te houden met de verschillende doelgroepen. Depressieve patiënten vragen wat warmer licht vanuit hun behoefte aan een veilige omhulling. Overactieve cliënten vragen eerder om een rustgevend effect, wat juist bereikt wordt met wat koeler licht. In verschillende ruimtes met verschillende functionaliteiten als wachtruimtes of behandelkamers kan hiermee de patiënt positief worden beïnvloed. Hierbij vraagt ook het ritme van de dag aandacht. Mensen hebben nu eenmaal het circadiane ritme, onze biologische klok. Met een weloverwogen lichtplan kunnen medewerkers bijvoorbeeld die een nachtdienst moeten draaien meer geactiveerd worden, zodat ze alerter blijven, waardoor de foutkans kleiner wordt. Hiervoor bestaat reeds wetenschappelijk bewijs. Dit zijn wezenlijke hulpmiddelen voor de totale performance van een zorginstelling. Een en ander kan versterkt worden door kleurgebruik. Bij de kleurkeuze is het juist ook bij zorginstellingen van belang rekening te houden met kleurenblindheid en slechtziende patiënten. Het streven naar kleurcontrasten tussen licht en donker vormt hierbij uitgangspunt. Bij slechtziende patiënten vraagt hierbij de inval van het daglicht extra aandacht. Kleurkeuzes zijn reeds diepverbonden aan onze cultuur en historie. Zo wordt sinds medio 19e eeuw voor het operatieschort bijvoorbeeld specifiek de kleur groen toegepast, zodat de opererende chirurgen de kleur rood beter kunnen zien.

Kleurwerking: De beleving van kleur is gerelateerd aan je eigen ervaringen die zich voor een groot deel in het verleden hebben voorgedaan. Kleur en vorm staan nooit op zichzelf, deze gaan altijd samen. Bij kleurperceptie treedt een subjectief waarderingsgevoel op van positief tot negatief of zelfs van niets voelen. Als bij roze iemand de subjectieve link legt bij een suikerspin dan treedt er gelijk een proces op die een koppeling legt met een smaak die zoet tot mierzoet is en daarmee de perceptie van de kleur roze beïnvloedt. Ook is er bijvoorbeeld een link tussen kleurperceptie en taalgebruik. Zodra we met kleur werken treedt er een impuls op van drie basisemoties: aangenamenheid, stimulatie of dominantie. Daarnaast bestaan er twee subdimensies: positieve opwindings of negatieve opwindings. Als reactie op kleur vertaalt een en ander zich bovendien nog in toenaderingsgedrag of verwijderingsgedrag. Met al deze gegevens is het van essentieel belang dat een kleurontwerper kan

werken met de drie kleurdimensies: kleurtoneel (rood, blauw et cetera), lichtheid (het wit- /zwartgehalte van een kleurnuance) en verzadiging (de puurheid van een kleurtoneel roze is laag verzadigd en brandweer-rood is hoog verzadigd).

Kleurwaardering: Kleurwaardering is alles bepalend vanaf je geboorte tot alle levenservaringen die je als mens meemaakt. Zo zijn de volgende aspecten mede wezenlijk van invloed in die waardering en beleving: sekse, karakter, leeftijd, milieu, onderwijs, land of streek, cultuurpatroon en religie. Daarnaast spelen andere factoren in het leven een beïnvloedende rol, zoals in periode van ziekte. In deze hoedanigheid zal de waardering van een omgeving zwaarder wegen en meer indruk geven dan in kerngezonde omstandigheden. We weten uit onderzoek dat mensen die kwetsbaarder zijn, ook gevoeliger zijn voor de omgeving. Juist om deze reden is het belangrijk bij zorginstellingen zorgvuldig tot kleurkeuzes te komen en te zoeken naar een goede balans.

Het Sigma Care Concept

Gezien de ontwikkelingen in de zorg, heeft Sigma het Sigma Care concept ontwikkeld. Hierbij wordt niet alleen een link gelegd tussen een gewogen kleurkeuze en het primaire proces dat een afgeleide vormt van de bedrijfsvisie. Ook wordt een relatie gelegd met een aantal praktische aspecten, waar zorginstellingen nu eenmaal mee worden geconfronteerd. Vanuit de technische invalshoek zijn bijvoorbeeld verfsystemen ontwikkeld die water gedragen zijn en bovendien oplosmiddelen vrij. Hierdoor is sprake van een snel droogproces dat bovendien reukvrij is. Behandelde ruimtes kunnen dus snel in gebruik worden genomen. De beschikbaarheid is hoog. Daarnaast zijn er diverse verfsystemen die goed tegen intensieve schoonmaak met agressieve middelen kunnen. Dit is immers een must binnen zorginstellingen gelet op de extra zware hygiënische eisen. Daarnaast draagt het verfsysteem bij aan het reduceren van ziekteverwekkende bacteriën. Binnen de laboratoria zijn de verfsystemen onder diverse condities getest. Naast de technische, is ook de financiële invalshoek nader ingevuld. Hiermee kunnen in diverse scenario's de invloeden op de exploitatielasten inzichtelijk worden gemaakt. Kleurkeuze, techniek en financiële beheersbaarheid gaan hierdoor hand in hand.

Het gaat echter om de kleur. Van Itten zegt dit zo zuiver: 'Kleuren zijn kinderen van het licht en het licht is de moeder van de kleuren. Kleur is leven, want een wereld zonder kleur lijkt voor ons dood. Het licht, dit oerfenomeen van de wereld, openbaart ons in de kleuren, de geest en de levende ziel van deze wereld.'

> Leo Faasen, Kleurendeskundige Sigma.